

## Kirja-arvio

Sanna Kivimäki

### Tutkija – poliittinen käsityöläinen

C. Wright Mills: *Sosiologinen mielikuvitus*. Suomentaneet Antti Karisto, Esa Konttinen, Pentti Takala & Hannu Uusitalo. Suomennoksen tarkistanut Juha Suoranta. Gaudeamus 2015.

Kiitos Gaudeamukselle *Sosiologisen mielikuvituksen* uudesta painoksesta ja tarkistetusta suomennoksesta! Teos suomennettiin vuonna 1982, mutta klassikko on myyty loppuun ja kirjastojen kappaleet ovat melkein puhki kuluneet.

Alun perin jo vuonna 1959 julkaistu *Sosiologinen mielikuvitus* on ajankohtaisempi kuin vähään aikaan. Hyvin voi samastua jo 1950-luvulla kirjoitettuun lauseeseen: elämme levottomuuden ja välinpitämättömyyden aikaan, josta järki ja ymmärrys eivät tahdo saada otetta. Mihin ihmistieteitä tarvitaan, kun kerran numerodataa voidaan kerätä reaaliaikaisesti? Ja jos numeroiden höysteeksi jotakin kaivataan, tukeudutaan geneettisiin selitysmalleihin tai yksilöpsykologisiin elämäntarinoihin. Mihin siis yhteiskuntaa ja yhteiskuntatieteitä tarvitaan?

Marylandin ja Columbian yliopistoissa sosiologian professorina toimineen Millsin opetus on, että parhaat yhteiskuntatutkijat kysyvät kolmenlaisia, kattavia kysymyksiä: Mikä on juuri tämän yhteiskunnan erityinen rakenne kokonaisuutena? Mitkä ovat sen muutoksen mekanismit? Millaiset ihmistyytit ovat vallitsevia? Kysymys vallitsevista ihmistyyteistä tuottaa mielenkiintoisen kytköksen yhteiskuntatutkimuksen ja kaunokirjallisuuden välille, tämä kytkös viime aikoina kiinnostanut sosiologejaakin. Romaaniahan on yleensä pidetty juuri ajalle tyyppillisten hahmojen mielen kuvauksina. Kaunokirjailijoilla Mills arveleekin olevan kykyä sosiologiseen mielikuvitukseen.

*Sosiologinen mielikuvitus* toimii hyvin metodologisena, orientoivana yleisoppaana yhteiskunnasta kiinnostuneille tutkijoille. Sosiologisella mielikuvituksella hän tarkoittaa kykyä yhdistellä erilaisia, joskus näennäisesti toisiinsa liittymättömiä ilmiöitä ja liikkua analyysin eri tasoilla samanaikaisesti. Kykyä tarvitaan, jotta voitaisiin nähdä asiat kauempaa ja kokonaisvaltaisemmin. Sosiologisen mielikuvituksen tehtäväksi ja lupaukseksi hän näkee historian ja elämäkertojen sekä niiden keskinäisten suhteiden ymmärtämisen. Esimerkiksi yksilöille huolta aiheuttavat ilmiöt, kuten työttömyys, sota tai avioerot ovat yhtäaikaista sekä rakenteellisia että yksilöllisiä ongelmia. Yhteiskuntatutkijan tehtävä onkin kahtalainen: tehdä yksityisistä huolista julkisia kysymyksiä ja julkisista ongelmista yksilölle merkityksellisiä kysymyksiä.

Mills kritisoi kärkkäästi niin yhteiskuntatieteiden yleistä teoriaa, jolle on ominaista käsittefetisismi, kuin abstraktia empirismiäkin, jolle puolestaan on tyyppillistä metodologinen rajoittuneisuus. Ylipäänsä tutkimusta vaivaa helposti ”teorian” ja ”metodin” suuruuloinen ylityöstäminen ja sitä myöten kaukainen suhde sisällöllisiin ongelmiin. Jos

jompikumpi hallitsee, estyy näkemästä, mitä maailmassa tapahtuu. Teorian ja metodien tarkoituksena on Millsin mukaan pikemminkin vapauttaa mielikuvitusta, ei rajoittaa sitä, ja myös auttaa muotoilemaan ongelmia uudelleen. Mills haastaakin miettimään tutkimuksen käytännöllisyyttä ja moraalialia yhtä aikaa: kenen ongelma tutkimusongelma oikeastaan on?

Vaikka Mills kohdistaaakin katseensa ja kritiikkinsä toisen maailmansodan jälkeiseen amerikkalaiseen sosiologiaan, ovat tutkimuksen tehtäviä ja tutkimustapoja käsittelevät ajatukset osittain edelleen relevantteja. Itse jäin miettimään sitä, että metodologinen ja metodinen yleissivistys lienee nykyisin merkityksellisempää kuin 1950-luvulla. Tiedon tuotannon volyyymi on kasvanut räjähdysmäisesti, mutta ei välttämättä ymmärrys siitä, miten kaikki tieto on tuotettu.

Millsin oma tietotyylly on varsin vaikuttavaa; se on akateemista jargonia välttävää, provokatiivistakin akateemista proosaa, jopa saarnamaisiin sävyihin. Tutkijan roolia hän pitää lähtökohtaisesti poliittisena, sillä tutkijana ei voi välttyä valitsemasta arvoja ja merkityksiä. Siksi oman paikan näkeminen, oman position erityisyyden ymmärtäminen, on ensiarvoisen tärkeää. Millsin ajatus yhteiskuntatutkijan vertautumisesta taitavaan käsityöläiseen tuntuu lohdulliselta ja vapauttavaltakin: tutkimuksessa kyse on enemmän elämäntavasta kuin urasta tai strategisten tavoitteiden toteuttamisesta.

Alati muuttuvien median ja viestinnän ilmiöiden tutkimukseen käsityöläisyyden metafora sopii luontevasti. Millsin mukaan ajattelun käsityöläiselle on ominaista muun muassa, että hän näkee tutkimuskohteen osana aikansa ongelmia, kehittää siihen sopivia tutkimusmenetelmiä, raportoi avoimesti tutkimuksen kulusta ja pyrkii puhuttelemaan kaikkia kiinnostuneita kansalaisia välttämällä turhaa vaikeaselkoisuutta. Intellektuaalinen käsityöläinen on tietoinen työnsä moraalisisista ja poliittisista seurauksista. Kirjan lopusta löytyvä *Intellektuaalinen ammattitaito* -liite sopineekin lukemistoksi monelle tutkimuskurssille.

Mills kirjoittaa kiinnostavasti myös yliopisto-opetuksesta, tuosta alati aliarvostetusta tehtävästä. Opettaminen on hänen mukaansa vastuullisempaa toimintaa kuin tiedeellinen julkaiseminen, koska tulevat polvet ovat tavallaan opettajista riippuvaisia. Opettaminen on taitoa ajatella ääneen ja samalla järkevästi. Jos akateemisen kirjoittajan tavoitteena on vakuuttaa lukijansa, opettajan tehtävänä on näyttää opiskelijoilleen erilaisten ajattelutapojen oletukset ennen oman ratkaisunsa esittämistä. Siksi luennot eivät yleensä toimi kirjoituksina, sillä niissä on erilainen logiikka. Myös oppikirjojen logiikka saa kritiikkiä osakseen. Millsin mukaan oppikirjoista tulee helposti mekaanisia tosiasiakokoelmia, joiden tarkoitus on havainnollistaa vakiintuneita käsitteistöjä ideoiden työstämisen sijaan.

Erilaisten kehittämisraporttien ja -selvitysten tulvassa on virkistävää lukea pitkää pohdintaa siitä, miksi yhteiskuntatiede on ja mitä mieltä sen harjoittamisessa ylipäänsä on. Muistutus siitä, että yhteiskuntatieteiden tehtävänä on tulkita ihmisten elämän ongelmia ja osoittaa niiden rakenteelliset ja historialliset yhteydet, on paikallaan. Elämmehän aikaa, jolloin nopeasti tuotetuilla luvuilla on kysyntää – vailla juuri näitä historiallisia, taloudellisia, poliittisia ja rakenteellisia yhteyksiä.

Myös Millsin huomiot ”nykyisestä” tieteen teknologisesta hengestä ja insinöörimäisestä ajattelutavasta, jotka eivät ole välttämättä omiaan luomaan toiveita ja uskoa edistykseen, tuntuu yllättävän ajankohtaiselta. Tällainen tiede ei tunnu luovalta toiminnalta, vaan lähinnä tiedekoneelta, jota ohjaavat teknikot ja jota valvovat talouselämän edustajat ja sotilaat. Millsin teksti ei siis kuvaa nyky-Suomea vaan 1950-luvun Yhdysvaltoja.

Summa summarum: Yhteiskuntatutkimuksen tehtävänä on tämän ajan ahdistuksen ja välinpitämättömyyden osatekijöiden selvittäminen. Vain päivänpaisteen moralistit odottavat tutkimukselta jonkinlaista rakentavaa linjaa tai kohottavaa onnellista loppua. Hyvän mielen tuottaminen ei tietenkään voi olla tutkimuksen tavoite, vaikka tutkimus voi antaa välineitä toiveikkaamman tulevaisuuden rakentamiseen tuomalla ongelmia esiin. Siksi yhteiskuntatiede on.